

Els mapes de patrimoni cultural. Una eina per al coneixement i la gestió del patrimoni local

MARÍA DEL AGUA CORTÉS ELÍA

Tècnica de l'Oficina de Patrimoni Cultural. Diputació de Barcelona

Resum

Des de l'any 1999 l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona desenvolupa el programa de **mapes de patrimoni cultural** per als municipis de la província de Barcelona que ho sol·liciten. La finalitat és la recollida exhaustiva de dades sobre el patrimoni cultural i natural d'un municipi i la seva valoració.

Actualment hi ha 156 municipis que tenen fet el mapa de patrimoni cultural. Del total de dotze municipis que tenen part del seu territori dins el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, cinc tenen el mapa acabat, i quatre, en procés de realització, cosa que representa un 75 % del total.

En aquesta comunicació volem donar a conèixer les principals característiques del patrimoni cultural d'aquests municipis i fer una anàlisi del seu impacte.

Paraules clau

Patrimoni cultural, inventari

Resumen

Los mapas de patrimonio cultural. Una herramienta para el conocimiento y gestión del patrimonio local

Desde el año 1999, la Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona desarrolla el programa de **mapas de patrimonio cultural** para los municipios de la provincia de Barcelona que lo soliciten. El objetivo es la obtención exhaustiva de información sobre el patrimonio cultural y natural de un municipio y su valoración.

Actualmente hay 156 municipios que tienen el mapa de patrimonio cultural. Del total de doce municipios que tienen parte de su territorio dentro del Parque Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, cinco tienen el mapa acabado y cuatro, en proceso de realización, lo que representa un 75 %.

En la presente comunicación vamos a explicar las principales características del patrimonio cultural de estos municipios y el análisis de su impacto.

Palabras clave

Patrimonio cultural, inventario

Abstract

Cultural Heritage Maps: a tool for learning about and managing local heritage

Barcelona Provincial Council's Cultural Heritage Office has been running its cultural heritage maps programme for municipalities in Barcelona province since 1999. The aim is to obtain in-depth information about the cultural and natural heritage of a municipality and evaluate it.

Currently there are 156 municipalities which have a cultural heritage map. Five of the twelve municipalities which are at least in part in Sant Llorenç del Munt i l'Obac Nature Park have a completed map and four are having one drawn up, which together makes up 75% of the total.

In this paper we describe the main features of these municipalities' cultural heritage and the analysis of its impact.

Key words

Cultural heritage, inventory

Introducció

Documentar, conservar, protegir i difondre són les actuacions que sempre trobem presents en qualsevol programa envers el patrimoni cultural. Però, per poder portar a terme qualsevol d'aquestes actuacions és del tot necessari saber què tenim i com ho tenim. Només així podrem decidir i establir les mesures més convenientes per a cada un dels elements que formen part del nostre patrimoni cultural i també per al conjunt. Aquesta és la finalitat principal de la documentació: documentem per conèixer, per saber el que hi ha al nostre entorn i ens defineix, però també per difondre aquest coneixement, per posar-lo a l'abast de tothom, per potenciar-ne l'estima i, així, garantir-ne la conservació i permetre que arribi més enllà del nostre present.

Aquest és l'objectiu principal dels mapes de patrimoni cultural que, des de l'any 1999, elabora l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona per als municipis de la província que ho sol·liciten: inventariar el patrimoni cultural recollint de forma exhaustiva el màxim d'informació de cada un dels elements que conformen la identitat d'un poble, tot allò que el caracteritza culturalment. Els mapes de patrimoni cultural recullen dades sobre el patrimoni cultural i natural d'un municipi per, a partir d'aquesta informació, poder fer una valoració de conjunt que permeti als gestors establir i ajudar a planificar les mesures corresponents per a la seva protecció i conservació, i fer-lo rendible socialment.

Els inventaris es porten a terme mitjançant convenis amb els ajuntaments i són elaborats per professionals o empreses especialitzades amb el seguiment per part dels tècnics de l'Oficina de Patrimoni Cultural. Són inventaris oberts, que podem revisar i als quals podem aportar informació nova en qualsevol moment, de manera que la informació es pot mantenir actualitzada. En una època en què la cultura està en crisi econòmica, no podem oblidar que conèixer el nostre entorn és un dels plaers dels quals encara podem gaudir de forma gairebé gratuïta; només sent conscients del que ens envolta, i que ha estat la gènesi del que som ara, podrem afrontar amb garanties el que ha de venir.

Metodologia

Els inventaris consisteixen en un compendi de fitxes individualitzades per a cada un dels elements, que s'organitzen en cinc àmbits de patrimoni: immoble, moble, documental, immaterial i natural; en cada un d'aquests àmbits s'hi diferencien les tipologies: edifici, conjunt arquitectònic, element arquitectònic, jaciment arqueològic, obra civil, element urbà, objecte, col·lecció, fons d'imatges, fons documental, fons bibliogràfic, manifestació festiva, tècnica artesanal, tradició oral, música i dansa, costumari, zona d'interès natural, espècimen botànic singular. Aquesta distribució permet, d'una banda, introduir la informació de forma orde-

nada i, de l'altra, fer cerques temàtiques conjuntes o d'altres de més específiques, com ara cronològica, onomàstica, per ubicació, per tipus de protecció legal, etc., en un o en més mapes. Cada fitxa recull el màxim d'informació possible de cada element, acompanyat de fotografies. Recordem que els mapes recullen tota la informació d'altres inventaris fets anteriorment (carta arqueològica, inventaris de Patrimoni de la Generalitat, planejament municipal, etc.) i l'actualitzen i l'amplien amb nous elements que no s'havien recollit anteriorment, de manera que s'arriba a documentar en molts casos gairebé el 99,9 % del patrimoni cultural municipal, fet que els converteix en una eina bàsica.

També, el treball final s'acompanya d'una memòria que recull el context del patrimoni del terme municipal i en presenta una anàlisi global, de manera que permet als ajuntaments i als gestors conèixer la situació del seu patrimoni per poder portar a terme diverses actuacions de millora i dinamitzar-lo.

La consulta es fa sobre cartografia, cosa que permet veure cada element geolocalitzat en relació amb el seu entorn immediat i accessible des de la xarxa al web de la Diputació de Barcelona i a la de cada municipi. Es poden consultar les fitxes del patrimoni inventariat, fer cerques temàtiques o per municipis, passar la informació a altres sistemes SIG (Sitmun, Google Earth, etc.), obtenir còpies per imprimir, relacionar la informació amb el planejament municipal, etc. El resultat és una important eina de coneixement que facilita el seu ús a molts nivells. La consulta dels mapes de patrimoni la podeu fer a <http://www.diba.cat/web/opc/mapa_patrimoni_cultural>.

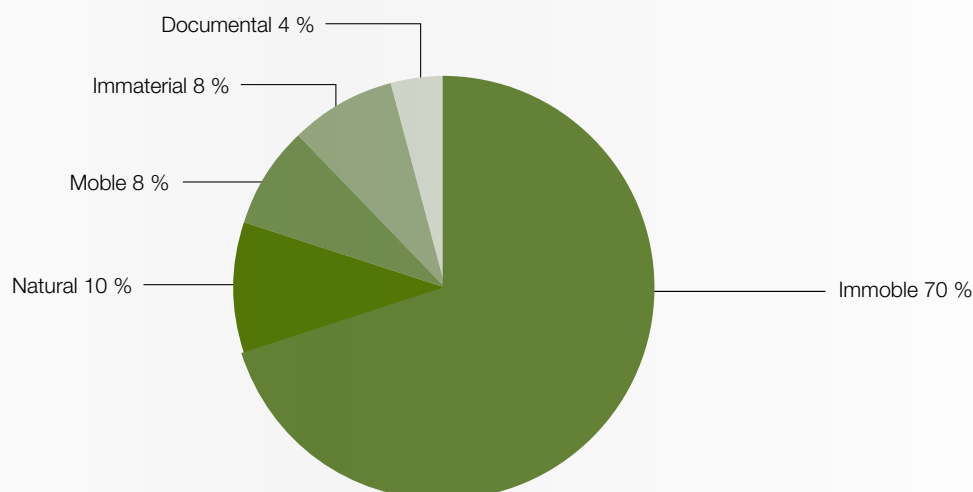
Figura 1. Web dels mapes de patrimoni cultural

Resultats

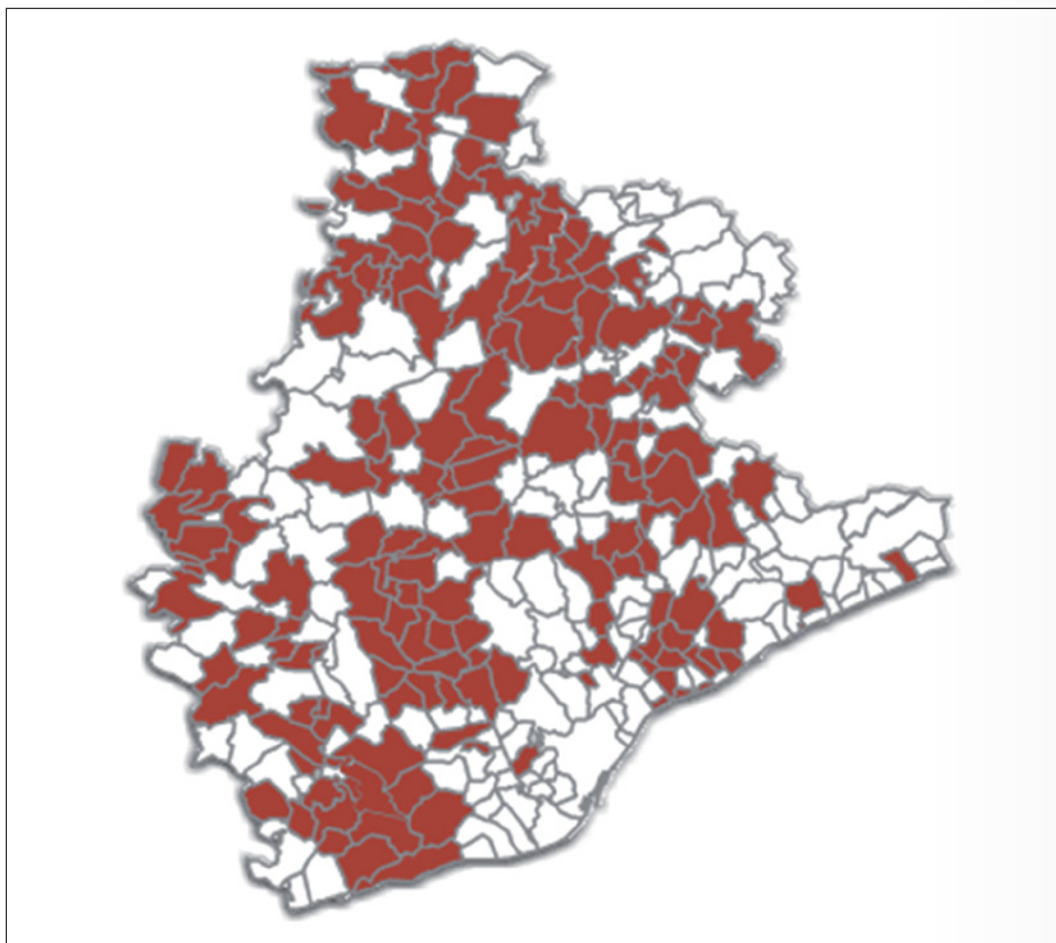
Fins avui s'han fet els mapes de patrimoni cultural de 156 municipis, que representen un 51 % dels municipis de la província de Barcelona, amb un total de 34.272 elements fitxats, i això es pot traduir en una densitat de 8,19 elements per km². Si ho analitzem per tipologies, tenim un 69,81 % d'elements de patrimoni immoble, un 8,42 % de patrimoni moble, un 4,30 % de patrimoni documental, un 7,60 % de patrimoni immaterial i un 9,78 % de patrimoni natural. En molts d'aquests municipis a partir de l'inventari s'han desenvolupat accions de conservació o difusió que han revertit en el territori, cosa que demostra la validesa i la utilitat de la feina feta.

Gràfic 1. Estadística per tipologies de tots els mapes de patrimoni de la província de Barcelona finalitzats

Cada any, a partir del Catàleg de Serveis, entren noves peticions de mapes i en tenim diferents en realització, de manera que incrementem cada any el nombre de municipis fets.

Figura 2: Indicació dels mapes finalitzats i consultables al web <http://www.diba.cat/web/opc/mapa_patrimoni_cultural>

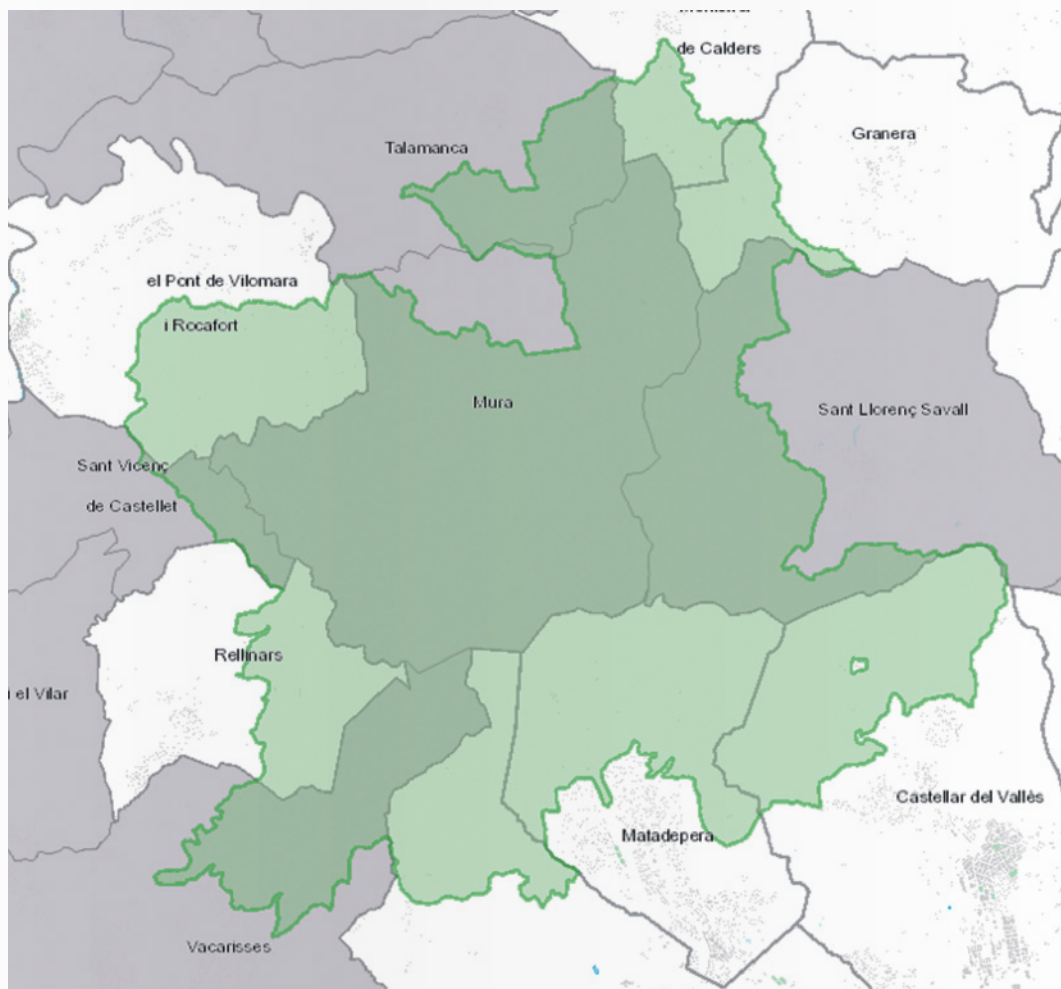

El patrimoni dels municipis del Parc de Sant Llorenç del Munt i l'Obac

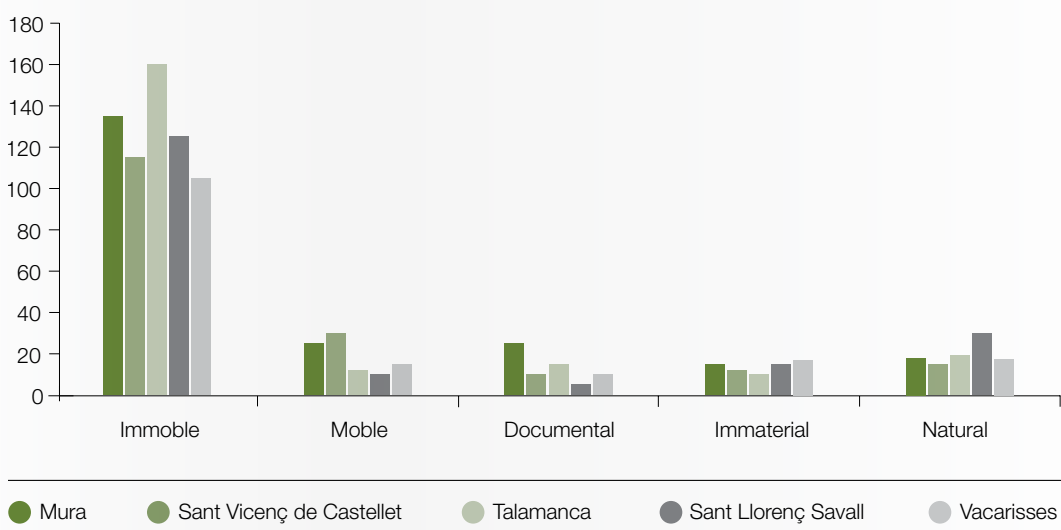
Dins el territori del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac hi ha dotze municipis. D'aquests, els cinc que tenen el mapa acabat són Mura, Talamanca, Sant Vicenç de Castellet, Sant Llorenç Savall i Vacarisses; quatre més el tenen en procés de realització, alguns iniciats (el Pont de Vilomara i Rocafort) i d'altres per iniciar properament (Granera, Monistrol de Calders i Rellinars). Representen un 75 % del total de municipis. Únicament resten tres municipis que encara no han sol·licitat la realització de la feina (Terrassa, Matadepera i Castellar del Vallès).

En aquesta comunicació volem donar a conèixer les principals característiques del patrimoni cultural d'aquests municipis i la repercussió social i cultural que han tingut al territori. Disposem d'una important eina de coneixement del nostre entorn i la tenim a l'abast de forma gratuïta, cosa que permet aproximar el nostre patrimoni tant a gestors com a ciutadans. El coneixement del patrimoni ens ajuda a preservar-lo i a ser conscients del que som i d'on venim.

Figura 3. Municipis amb territori dins el Parc de Sant Llorenç del Munt i l'Obac (en verd) i municipis que tenen el mapa de patrimoni cultural (en gris)

Gràfic 2. Estadística del patrimoni documentat en els mapes de patrimoni

Taula 1. Dades del nombre d'elements documentats

		Nre. fitxes	Immoble	Moble	Documental	Immaterial	Natural
Mura	Bages	210	135	23	23	11	18
Sant Vicenç de Castellet	Bages	166	115	25	7	8	11
Talamanca	Bages	207	160	10	11	7	19
El Pont de Vilomara i Rocafort	Bages						
Monistrol de Calders	Moianès						
Granera	Moianès						
Sant Llorenç Savall	Vallès Occidental	178	126	7	4	11	30
Vacarisses	Vallès Occidental	158	105	14	8	15	16
Rellinars	Vallès Occidental						
Castellar del Vallès	Vallès Occidental						
Matadepera	Vallès Occidental						
Terrassa	Vallès Occidental						
Total		919	641	79	53	52	94

Conclusions

El municipis que tenen part del seu terme dins el Parc tenen característiques similars, sobretot perquè tots formen part d'un territori molt proper centrat pel massís de Sant Llorenç i immers en un paisatge molt característic i amb una gran diversitat d'ambients ecològics, entre els quals l'agricultura també va tenir un paper important i es veu reflectida en els masos dispersos per tot el territori.

L'evolució històrica dels municipis ha estat molt similar, amb un fet destacable, el cultiu de vinya, documentada des del segle x i que a partir del segle XVIII va desplaçar altres conreus tradicionals. La utilització de feixes va permetre ampliar l'escàs sòl cultivable, mentre que la construcció de tines al peu de les vinyes per em-

magatzemar el most i el raïm va alleugerir les dificultats del transport. Al segle XIX la plaga de la fil·loxera devastà el conreu de la vinya i determinà un descens de població en tot aquest territori, tot i que encara resten molts vestigis, tant a les cases del poble com a les masies, de les tasques relacionades amb la vinya: premses, tines, cellers; però també en l'entorn, principalment barraques de vinya i tines.

La realització del mapa de patrimoni cultural ha permès als municipis conèixer el seu patrimoni en conjunt i iniciar diverses pràctiques per posar-lo en valor.

Entre les accions que s'han portat a terme, en destaquem les següents:

Protecció de patrimoni

Els ajuntaments han tramitat la declaració de bé cultural d'interès local (BCIL) de diversos elements patrimonials dels municipis de Mura, Talamanca, Vacarisses, el Pont de Vilomara i Sant Vicenç de Castellet.

També s'han tramitat les declaracions de bé cultural d'interès nacional (BCIN) de tretze conjunts de tines enmig de les vinyes. El 21 de desembre de 2017 es va publicar al número 7271 del DOGC la Resolució CLT/2878/2016, per la qual s'incoa l'expedient de declaració de béns culturals d'interès nacional en la categoria de zones d'interès etnològic, a favor de tretze conjunts de tines enmig de les vinyes situats a diversos municipis de les valls del Montcau (Talamanca, Mura i el Pont de Vilomara i Rocafort), i de delimitació dels seus entorns de protecció. La Generalitat de Catalunya n'ha de fer encara la declaració definitiva, tot i que la incoació ja els dona la categoria de BCIN.

També, posteriorment a la redacció del mapa de patrimoni, alguns municipis han impulsat la redacció del catàleg de béns a protegir o del catàleg de masies, utilitzant la informació de base que proporciona l'inventari.

Conservació del patrimoni

Els ajuntaments també han impulsat projectes de conservació i rehabilitació de patrimoni, per exemple, el Castell de Vacarisses, o l'ermita de Santa Magdalena de Talamanca, entre d'altres. Aquestes intervencions han suposat la recuperació d'elements patrimonials en els quals s'havia detectat una conservació deficient o problemes estructurals que posaven en perill la seva duració.

Projectes de gestió del patrimoni

S'ha facilitat la presa de decisions i la gestió del patrimoni cultural, per exemple, en assessoraments per guiar la gestió conjunta del patrimoni cultural de Mura, Vacarisses, Talamanca i del Pont de Vilomara i Rocafort, així com la posada en valor del patrimoni, com es va impulsar a la masia Can Cotis de Rellinars.

També s'han iniciat assessoraments museogràfics per a col·leccions a Mura, el Pont de Vilomara i Rocafort (Museu de Rocafort), Sant Llorenç Savall (centre d'interpretació del foc), Monistrol de Calders (diverses col·leccions i adequació d'espais expositius) i Talamanca (el Castell). La intenció dels municipis sempre ha estat conservar i difondre el seu patrimoni en equipaments que omplin un buit museogràfic al territori.

Documentació de patrimoni

A partir d'alguns d'aquests projectes s'ha donat suport a la documentació de col·leccions situades als municipis, com diverses col·leccions de Vacarisses, Monistrol de Calders i Mura.

Difusió del patrimoni

La difusió del patrimoni ha de ser una eina bàsica, ja que proporcionar coneixements al públic potencial garanteix que aquest es mogui pel territori, que estimi el seu entorn i que a la vegada el transmeti i el conservi. Els mapes de patrimoni cultural són consultables al web, fet que facilita la llibertat d'organització del coneixement del medi. Per aquest motiu, sempre que s'acaba un mapa s'aconsella fer una presentació pública de la feina, tal com es va fer als municipis de Mura, Talamanca, Sant Vicenç de Castellet i Vacarisses.

També s'ha impulsat la difusió del patrimoni cultural per altres mitjans, sigui a través de la organització d'actes, rutes patrimonials, xerrades o publicacions. Es tracta d'accions que s'han desenvolupat majoritàriament gràcies al coneixement que han proporcionat els mapes de patrimoni cultural a l'Administració, que ha impulsat diverses accions dins les seves atribucions: catalogar, regular, posar en valor, conservar, preservar i difondre el patrimoni.

Però també han provocat actuacions dels especialistes, persones que es dediquen a alguna branca especial de la ciència, la tècnica, l'art, etc., que tenen coneixements molt especialitzats en una matèria determinada, fet que els permet descobrir, investigar, definir i caracteritzar els elements amb valor patrimonial i posar-los en coneixement de la societat.

Així com d'altres actuacions sorgides de la gran massa social, el públic, col·loquialment definit com la *gent del carrer*, i que són els hereus del patrimoni que volen conèixer. Els podem agrupar en diferents col·lectius que tenen motivacions diverses per conèixer el patrimoni: conceptuals, educatius, emocionals, sensitius, lúdics, etc. La *gent del carrer* la formen individus, parelles, famílies, grups d'amics, associacions, escoles, etc., que coneixent el patrimoni en gaudiran, el valoraran i l'estimaran.

Aquesta és una de les grans motivacions: el coneixement ens ajuda a estimar, i, si estimem el nostre patrimoni, n'evitem la desaparició. Aquesta és la principal funció dels mapes de patrimoni, permetre conèixer el que tenim al nostre entorn.

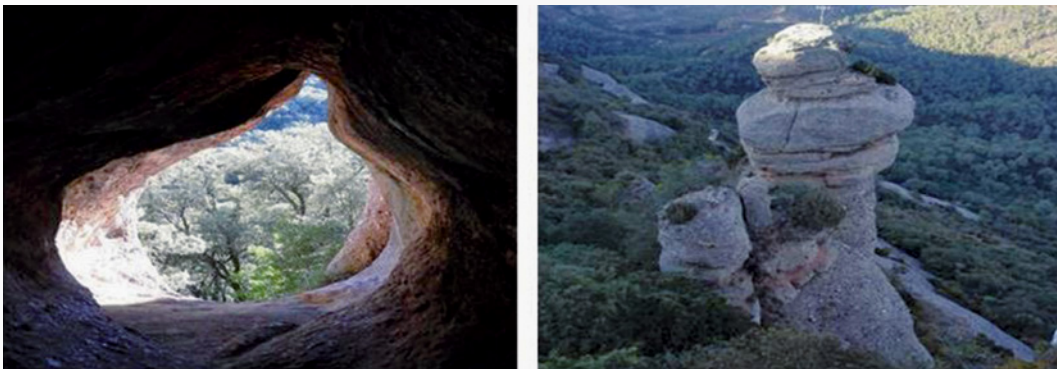
Figura 4. Elements documentats en els mapes de patrimoni cultural. Patrimoni immoble

Figura 5. Elements documentats en els mapes de patrimoni cultural. Patrimoni immoble relacionat amb l'aprofitament del medi

Figura 6. Elements documentats en els mapes de patrimoni cultural. Patrimoni natural

Bibliografia

- ARQUEOCIÈNCIA (2008): *Mapa de patrimoni cultural de Talamanca*. Diputació de Barcelona – Ajuntament de Talamanca.
- BOSCH, M.; CORTÉS, M. A.; GARCÍA, C.; FÀBREGA, M.; REYES, T. (2013): «Patrimoni: conèixer-lo, protegir-lo i difondre'l». *Plecs d'Història Local*, núm. 149; p. 1-11.
- CORTÉS, M. A. (2004): *Mapa de patrimoni cultural de Sant Vicenç de Castellet*. Diputació de Barcelona – Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet.
- CORTÉS, M. A. (2007): *Mapa de patrimoni cultural de Mura*. Diputació de Barcelona – Ajuntament de Mura.
- PIÑERO SUBIRANA, J. (2010): *Mapa de patrimoni cultural de Vacarisses*. Diputació de Barcelona – Ajuntament de Vacarisses.
- TRANSVERSAL S.L. (2008): *Mapa de patrimoni cultural de Sant Llorenç Savall*. Diputació de Barcelona – Ajuntament de Sant Llorenç Savall.